

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929Gorup J.:7.078

Prejeto: 29. 11. 2009

Vesna Bučič

dr. umetnostne zgodovine, muzejska svetovalka Narodnega muzeja Slovenije v pokoju, sodna izvedenka za uporabno umetnost,
Na Jami 5, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: vesna.bucic@amis.net

Odnos Josipa Gorupa pl. Slavinjskega do kulture in umetnosti

IZVLEČEK

Prispevek govori o Notranjcu Josipu Gorupu pl. Slavinjskem, zavednem Slovencu, izjemnem dobrotniku in velikem mecenu na različnih področjih kulture in umetnosti. Kot sposoben finančnik je sodil med najuspešnejše slovenske gospodarstvenike, s svojim razvitim čutom za estetiko in odnosom do kulture in umetnosti je zapustil lepo število pomembnih historicističnih objektov na Reki in v Ljubljani, ki še danes služijo svojemu namenu. Sodel je kot velik podpornik umetnikov in je načrtovalce monumentalnih stavb ter veličastne grobnice izbiral med najboljšimi arhitekti in kiparji svoje dobe. Za lastni portret in portretiranje svoje številne družine je segal po imenih takrat zelo upoštevanih slikarjev doma in v tujini.

KLJUČNE BESEDE

rodbine Gorup in Turkovič, Trst, Reka, Ljubljana, Fiumicello, gradbeništvo, slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, historicizem, mecen

ABSTRACT

JOSIP GORUP VON SLAVINJSKI'S ATTITUDE TOWARDS CULTURE AND THE ARTS

The paper speaks of Josip Gorup von Slavinjski as a native of Inner Carniola, nationally-minded Slovene, an exceptional benefactor and a great patron of culture and the arts. As shrewd financier, he ranked among the most successful Slovenian economists, while his highly developed sense of aesthetics and attitude towards culture and the arts extended his legacy to include quite a number of prominent historicist buildings in Rijeka and Ljubljana that have continued to serve their purpose to this day. He was known to be a keen supporter of artists, and he chose only the best architects and sculptors of his time for the construction of monumental buildings and his magnificent tomb. The portraits of him and his big family would, likewise, only be made by painters who enjoyed wide acclaim both at home and abroad.

KEY WORDS

the Gorup and Turkovič families, Trieste, Rijeka, Ljubljana, Fiumicello, construction, fine arts, sculpture, architecture, historicism, patron

Prispevek temelji večinoma na ustnih virih, zbranih v razgovorih s še živečim Gorupovim sorodstvom, in na zasebnih arhivih ter arhivskem gradivu, ki ga hrani Državni arhiv na Reki. Prvič sem se z eno od Gorupovih vnukinj, gospo Ksenijo Turković srečala leta 2005 v Zagrebu. Ko mi je povedala, da poleg velikega Gorupovega portreta hrani še portrete njegovega najbližjega sorodstva in fotografije družinskih članov, sem svoje poizvedovanje o Josipu Gorupu in njegovem odnosu do umetnosti in likovnem gradivu, ki je nastajalo po njegovih naročilih, uspešno nadaljevala. Ker se je o njem malo vedelo in še manj pisalo, sem v članku, objavljenem leta 2007 v zgodovinskem časopisu *Kronika*,¹ predstavila zaokroženo podobo tega zavednega Slovence in radodarnega Notranjca, ki je kljub odhodu iz rodne Slavine z manjše kmetije 'pri Smodnikovih' ostal zvest svoji Pivški kotlini.

Poslovne poti Josipa Gorupa

Življenjska pot Josipa Gorupa (1834–1912) se je po končani osnovni šoli v eni od pivških vasi nadaljevala v Gorici in Ljubljani, kjer je leta 1854 maturiral na klasični gimnaziji. S pridobljeno solidno splošno izobrazbo na elitni ljubljanski šoli² in znanjem italijanščine se je preselil v Trst, kjer se je ob pomoči bogatega strica Janeza Nepomuka Kalistra začela njegova uspešna poslovna kariera. Po stricu podedovano bogastvo je preprosti, skromni in izredno nadarjeni Notranjec s prirojenim podjetniškim talentom večkrat povečal. Z delovanjem, sprva v ekonomsko razvijajočem se Trstu, ki je z velemestno podobo postal poslovno, prometno in gospodarsko središče, in potem na takrat cvetoči Reki, se je dvignil v sam vrh poslovnega sveta. Njegovi stiki s poslovneži in izobraženci so iz njega naredili pravega svetovljana. Na Reki je slovel kot mecen slovenske in hrvaške kulture in umetnosti in njegov prirojeni čut do vsega lepega in uporabnega kaže, da je za svoje stvaritve vedno iskal najboljše ustvarjalce svoje dobe. Vse to mu je omogočal njegov finančni položaj. S hitrim vzponom in z velikimi gospodarskimi uspehi se je uvrščal med najbogatejše Slovence in v mednarodnih krogih je užival velik ugled.

Josip Gorup je bil dvakrat poročen in obe ženi sta izhajali iz uglednih družin. Prvo, Anno Pergkofer von Perghoffen iz graščine Steinhof v Zakamnu (*Stein*) pri Celovcu, je spoznal, ko je vodil gradnjo železniške proge Maribor–Celovec. Po njeni prežgodnji smrti leta 1881 je na poti z Reke na ljubljanski železniški postaji srečal trideset let mlajšo Klavdijo Keesbacher iz družine ljubljanskega zdrav-

nika in pozneje ravnatelja ljubljanske Filharmonične družbe Friedricha Keesbacherja. V dveh zakonih se je Gorupu rodilo 14 otrok in o njegovem družinskem življenju, poslovanju, mecenstvu, pridobitvi plemstva in ustvarjanju ogromnega kapitala bodo bralce zbornika seznanili drugi avtorji. Moje poizvedovanje o Gorupu se v glavnem nanaša na njegove stike z likovnimi ustvarjalci in rezultate teh stikov ter na njegova naročila za velike gradbene projekte, ki jih še danes občudujemo v Trstu, na Reki in v Ljubljani.

Portreti Josipa Gorupa in njegovih otrok

Po skopih pisnih in ustnih podatkih naj bi bila Gorupova družina ali njeni posamezniki večkrat portretirani in fotografirani. Od upodobitev zakoncev, njunih otrok in vnukov, ki so nastajale po njegovem naročilu, je ohranjenih osem slikarskih portretov in ena karikaturna risba, Gorupov marmorni kip in reliefna bronasta plaketa, nekaj mavčnih portretov njegovih otrok in veliki družinski figuralni relief v grobnici. Arhitekti in stavbeniki, ki jih je Gorup najemal za načrtovanje in izgradnjo monumentalnih palač, so sodili med takratno elito. Njihova velika poslopja z najemniškimi stanovanji, uradi in lokali še stojijo in so še danes v funkciji, Gorupov veličastni mavzolej na reškem pokopališču Kozala, v katerega je bil leta 1912 pokopan Gorup, pa je mesto v letih 2006–2007 rešilo propada.

Prvi podatek o Gorupovem srečanju s slikarji je iz leta 1874. Med biografskimi podatki o slovenskem slikarju Ludviku Grilcu (1851–1910) zasledimo, da je "med leti 1874–1875 slikal pri mecenu Josipu Gorupu na Reki".³ Skromnega, komaj triindvajsetletnega Grilca je Josip Gorup odkril in povabil na Reko, ko ga je gmotna stiska po enoletnem šolanju na dunajski umetniški akademiji pregnala nazaj na Kranjsko. Mecen je rad iskal stike s slovenskimi umetniki. Portretiranje se je gotovo odvijalo v Gorupovi novozgrajeni družinski vili, saj se je družina malo pred tem preselila iz Trsta na Reko v področje parka Mlake. Ali je mladi in slogovno konservativni Grilc slikal Josipa Gorupa z ženo Ano ali portretiral njune štiri otroke, stare od dveh do šest let, ni znano. Vemo, da so Grilčevi portreti morali ugajati naročnikom, če je hotel preživeti kot slikar. Lahko domnevamo, da se je tudi pri portretih Gorupove družine držal svojih akademskih načel z realističnimi in največkrat laskavimi upodobitvami portretirancev.

Naslednji podatek o portretiranju Gorupove družine je iz leksikografske biografije o Ivanu Franketu (1841–1927)⁴ in iz Vurnikovih spominov na

¹ Bučič, Josip Gorup pl. Slavinski, str. 75–92.

² Več o Gorupovem šolanju glej v pričujoči publikaciji v članku Lidije Slana.

³ *SBL*, I, Grilc Ludovik, 1925, str. 260–261.

⁴ *SBL*, I, Frankè Ivan, 1925, str. 185–186.

tega slikarja.⁵ V zapisu o Franketu piše samo "Josip Gorup in družina (Reka)", brez navedbe letnice slikanja. Iz Vurnikovih spominov na Franketa povzemo, da naj bi Gorupovi portreti nastali po slikarjevem obisku svetovne razstave na Dunaju, torej po letu 1873, ko se je Gorupova družina s tremi ali štirimi otroki nastanila na Reki.⁶ Kdo so bili portretiranci iz teh zgodnejših let Gorupove družine, iz skopega podatka ni razvidno. Šele iz kratkega zapisa⁷ v po drugi svetovni vojni nacionalizirani imovini Gorupovih naslednikov izvemo, da je bil "kot deček" portretiran Gorupov drugorojeni sin Milan in je bil portret do leta 1948 v lasti Milanove vdove Amalije Gorup.⁸ Nedvomno je šlo za kvalitetnejše portrete od Grilčevih, kajti Franke je v času slikanja Gorupove družine že sodil med značilnejše predstavnike slovenskega realizma. Morda je Gorupa s Franketom povezal kipar Ivan Rendić, ki je takrat delal v Trstu, in je Franke Gorupa leta 1871 portretiral.⁹ Gorup je zaradi svojih poslov živel še nekaj časa med Reko in Trstom in bil v tesnih stikih z Rendićem, ki je pozneje na Reki načrtoval Gorupovo grobnico in ustvaril velik nagrobni relief Gorupove družine. Iz kiparjevih spominov vemo, da je imel Gorup zelo lep odnos do umetnikov in da so bili na njegovem domu na Reki deležni velike gostoljubnosti.¹⁰

Za Franketove portrete Gorupove družine smo prikrajšani. Nedvomno so imeli ti portreti v Gorupovi hiši pomembno mesto, ko pa so si otroci ustvarjali lastne domove, so jih gotovo odnesli s seboj. Delni odgovor na to smo dobili od Gorupovega pravnuka Alfreda Whycomba Gorupa, ki je povedal, da je Gorupova hči Ana, poročena Preuschen, ki je živela v bližini Salzburga, prevzela več umetniških slik, med katerimi so bili tudi družinski portreti. Anca, kot so jo po pripovedovanju Gorupove vnukinje Ksenije Turković klicali v Gorupovem domu, je umrla leta 1960 brez potomcev. Po pripovedovanju Gorupovega pravnuka Alfreda Whycomba je z oporoko vse zapustila nečaku Aleksandru Kopajtiću, ki je njeno vilo prodal, srebrnino in slike pa dal na dražbo v dunajski Dorotheum.

V stanovanju Gorupove vnukinje Ksenije Turković v Zagrebu je do leta 2006 visel veliki oljni portret viteza Josipa Gorupa Slavinjskega (sl. 1).

⁵ Vurnik, Spomini na Ivana Franketa, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 3, 1923.

⁶ Bučič, Josip Gorup pl. Slavinjski, str. 91.

⁷ *Podobe ljubljanskih meščanov*, str. 92.

⁸ Gorupova snaha Amalija je po smrti moža Milana (1914) živela nekaj časa med Reko in Ljubljano, potem se je dokončno preselila v Slovenijo, sprva na grad Strmol in potem v Ljubljano. Po njeni smrti 1948 je njeno premoženje nasledil nečak Mario Lukman (*Luckmann*), ki mu je bilo imetje sekvestrirano zaradi bega iz Jugoslavije in se je za njegovimi nacionaliziranimi premoženji, med njimi tudi Franketovim portretom Milana Gorupa, izgubila vsaka sled.

⁹ Signirano in datirano sliko *I. Franke 1871*, hrani Narodna galerija v Ljubljani.

¹⁰ Kečkemet, *Ivan Rendić*, str. 103–104.

Medtem ko smo zainteresirani za odkup portreta ugibali, kako in kje dobiti denar, da bi tako pomembna osebnost za slovensko zgodovino in gospodarstvo našla svoje mesto v enem od slovenskih muzejev, je lastnica portret prodala neznanemu kupcu. Po dveletnem iskanju njegovega naslova je portret končno odkupila ena od slovenskih bank, ki bo odločala, kje bo portret postavljen na ogled slovenski javnosti.

Odlično ohranjeni oljni portret Josipa Gorupa (120 x 90 cm) v kvalitetno rezljanem in pozlačenem okvirju ima desno spodaj signaturo *P. Jovanovitz 1903*. Letnica poleg slikarjeve signature in v levem zgornjem kotu napis *AETATIS SUAE LXIX* z upodobljenim Gorupovim grbom razkriva, da je portret nastal na Dunaju prav v letu, ko ga je cesar poplemenitil in povzdignil v viteški stan s predikatom Slavinjski. Odlična upodobitev slovensko-hrvaškega poslovneža je slikarska mojstrovina znanega srbskega slikarja Paje Jovanovića (1859–1957), najizrazitejšega predstavnika akademskega realizma pri južnih Slovanih. Po šolanju na Dunaju in v Münchnu ter potovanjih po evropskih in jugoslovanskih deželah je Jovanović sprva zaslovel s slikanjem velikih platen z zgodovinskimi in folklornimi kompozicijami ter prizori z eksotično tematiko. V začetku 20. stoletja, ko je večinoma že živel in ustvarjal na Dunaju, je bil največji in najobsežnejši del njegovega velikega umetniškega opusa prav slikanje portretov. Bil je prvi srbski slikar, ki je prodril v svet in si s portretiranjem ljudi iz kroga gospodarskih močtcev, evropskih aristokratov in tudi članov vladarskih družin pridobil slavo in ime evropskega portretista.¹¹

Reprezentančna figura devetinšestdesetletnega osivelega Gorupa v temnem oblačilu je upodobljena pred nevtralnimi ozadjem. Jovanović je portretiranca naslikal v naslanjaču z rahlim zasukom v levo in s pogledom, uperjenim naravnost v gledalca. Gorupova, skoraj celopostavna figura sedi s prekrizanimi nogami ob mizi s cvetličnim šopkom in knjigo. V desnici drži očala, z levico se naslanja na ročno oporo naslonjača in s sproščeno držo v udobno zleknjenem fotelju pozira slikarju. Jovanović je vso pozornost usmeril v slikanje močno osvetljenega Gorupovega obraza in njegove značajske lastnosti poudaril s svojim akademsko realističnim načinom slikanja. S plastično senčenim inkarnatom, polnim tople barvitosti je portretirančev markantni obraz z visokim čelom in po modi časa povešenimi brki z belino srajčnega ovratnika ločil od temnega suknjča. Slikarju je uspelo z Gorupovim resnim in predirnim pogledom, ki kot odprta knjiga odkriva podobo duhovno bogatega in razmišljajočega človeka, prepričljivo okarakterizirati Gorupovo mogoč-

¹¹ *ELU*, 3, 1964, str. 93–94. Medaković, *Srpski slikari*, 1968, str. 337–349.

Slika 1: Paja Jovanović: Portret viteza Josipa Gorupa Slavinijskega, 1903 (foto: Tomaž Lauko, 2007; last: Nova kreditna banka Maribor).

Slika 2: Rudolf Marschall: Plaketa z bronastim reliefom Josipa Gorupa, ok. 1903–1904 (foto: Tomaž Lauko, 2008; last: Narodni muzej Slovenije).

Slika 3: Portret Gorupove druge žene Klavdije Gorup, roj. Keesbacher, 1906 (?) (foto: Zrinka Šilhard, 2006; last: Notranjski muzej Postojna).

Slika 4: Otroški portret Gorupovega prvorojenca Kornelija, ok. 1878 (foto: Alfred Whycombe Gorup, London; last: Laura Nasso Ceribelli, Rim).

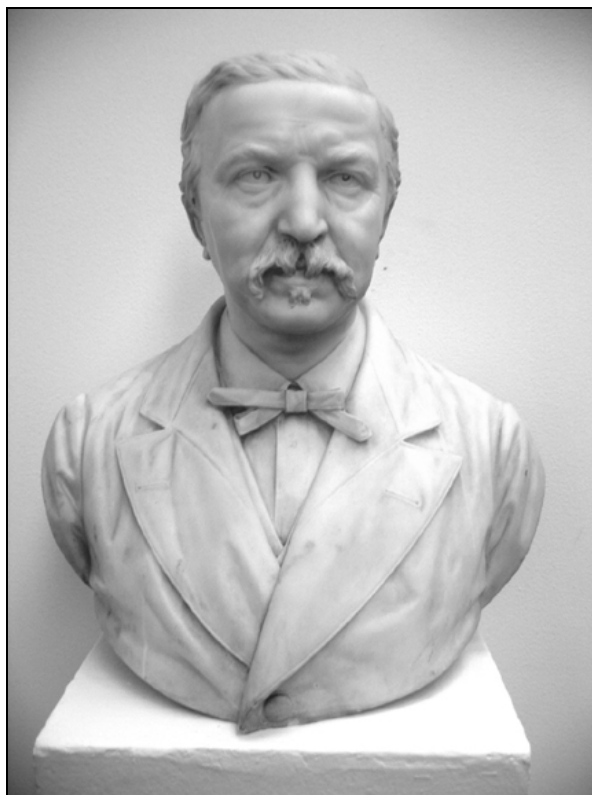
no osebnost. Njegova najmlajša hči Štefanija je svojim otrokom vedno pripovedovala, da je Jovanovičev portret verna podoba njenega očeta, kar dokazujejo tudi njegove sočasne fotografije, ki mi jih je pokazala Gorupova vnukinja v Zagrebu.

Gorupova žena Klavdija se je po njegovi smrti preselila v stanovanje v eno od Gorupovih hiš in na predlog otrok iz prvega in drugega zakona dobila stanovanjsko opremo, med katero so bile tudi slike in umetniški predmeti.¹² Po njeni smrti leta 1941 je družinske portrete prevzela hčerka Štefanija, ki se je po poroki preselila v Zagreb. Po njej sta jih podedovala njena otoka Ksenija in Nikola Turkovič. Med intenzivnim iskanjem Gorupovih naslednikov, ki naj bi živeli v Zagrebu, sem portrete našla v Ksenijinem stanovanju. Priletna gospa mi je iz spomina svoje matere Štefanije pripovedovala, da je bil njen ded na Reki zelo spoštovana osebnost. Bil je energičen gospod visoke in stasite postave, dober gospodar, skrben za dom in družino, avtoritativen in strog pri vzgoji otrok, a popustljiv in dobrohoten do vnukov. V patriarhalnem krogu svoje družine je živel pretirano skromno in kljub velikemu bogastvu ni maral stanovanjskega razkošja. V družinski vili so v prostorih prvega nadstropja z "veliko jedilnico in rdečim in zelenim salonom" živeli starši, v manjših prostorih in na mansardi pa so se otroci gnetli kar po dva ali trije v eni sobi.

V lasti Turkovičev, naslednikov baronov iz gradu Kutjevo v Slavoniji, je bila še bronasta plaketa z Gorupovim reliefnim portretom (19,5 x 15 cm), ki ga je leta 2006 Gorupova vnukinja Ksenija darovala Narodnemu muzeju Slovenije (sl. 2).¹³ Iz napisa na plaketi *1834–1904 / JOSIP GORUP* je razvidno, da je plitvi reliefni portret nastal ob njegovi sedemdesetletnici. Po pripovedovanju vnukinje ga je Gorup dal razmnožiti in njegove bronaste odlitke razdelil svojim otrokom. Iz signature *R. MARSCHALL / FEC.* ob zgornjem levem robu pravokotne plakete izvemo, da je Gorup tudi pri tem naročilu segel po takrat najboljšem izdelovalcu tovrstnih portretov v monarhiji. Dunajski medaljer in izdelovalec plaket Rudolf Marschall (1873–1967) je bil vodja dunajske graverske šole in je ob osemdesetletnici leta 1954, kot najbolj upoštevan medaljer, dobil odlikovanje mesta Dunaja.¹⁴ Ker je

Paja Jovanović leta 1903 portretiral Gorupa v svojem ateljeju na Dunaju, je možno, da je istočasno nastajala v Marschallovem ateljeju tudi Gorupova plaketa, ki je potem dobila v spodnjem delu privarjeni dodatek z vgraviranim posvetilom ob njegovi sedemdesetletnici. Marschall je svojega naročnika upodobil v času, ko je bilo njegovo modeliranje še pod močnimi vplivi akademskega realizma, kar je gotovo odgovarjalo Gorupovim, najbrž konservativnim pogledom na novodobne umetnostne vplive.

V času, ko je kipar Ivan Rendić na Gorupovem domu modeliral devet družinskih portretov po živih modelih za nagrobni reliefni spomenik v Gorupovem mavzoleju, je najbrž nastal tudi njegov doprnski kip, ki ga hrani Muzej moderne i suvremene umjetnosti na Reki (sl. 5). V belem marmorju izklesano in zglajeno poprseje, visoko 56 cm s signaturo *Rendić I.* na portretirančevi desni rami, predstavlja moža petdesetih let, kar bi se ujemalo z letom 1882, ko je Rendić ustvarjal portrete za družinski nagrobnik. Gorup je upodobljen v salonski suknji z nizkim ovratnikom in metuljčkom. Lase ima nakazano kodraste, brki po modi časa so povešeni in rahlo zasukani. Z realistično zasnovanimi potezami in pretehtanimi proporci portretirančevega resnega obraza je kiparju uspelo izraziti Gorupovo markantno osebnost. Za Rendića je namreč znano, da je pri

Slika 5: Ivan Rendić: Portretni kip Josipa Gorupa, okr. 1882 (foto: Daina Glavočić; last: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka).

¹² *HR DAR*, PR*3, Predmet III, 36 / 1912, kut. 283. V sodnijskem aktu je zapisano, da so Gorupov sin Kornelij in hčerki Natalija in Štefanija predlagali in podpisali, da po očetovi smrti stanovanjska oprema, skupaj s slikami (*quadri*) in umetniškimi predmeti (*oggetti d'arte*), ostane v lasti pokojnikove soproge Klavdije. Za fotokopijo sodnijskega akta se lepo zahvaljujem mag. Nadji Terčon.

¹³ Ksenija Turkovič je avtorici tega prispevka izročila Gorupovo portretno plaketo, ki jo je ta potem oddala Narodnemu muzeju Slovenije. V Oddelku za zgodovino in uporabno umetnost je inventarizirana pod številko N 27073.

¹⁴ Thieme-Becker, *Allgemeine Lexicon*, 23/24, ponatis 1999, str. 136.

portretiranju v svoji strogo realistični maniri posvečal veliko pozornost naročnikovemu obrazu, ki ga je že prej dobro poznal. Prav tako se je veliko ukvarjal z njegovim oblačilom, vedno oblikovanim po modi časa. V času tržaškega in najbolj plodovitega ustvarjanja je Rendić slovel kot odličen fizionomist in v njegovem obsežnem opusu dosegajo ravno portreti najvišjo kvaliteto. Marmorni kip je najbrž po Gorupovi smrti ostal v družinski vili, v kateri je potem domoval njegov sin Aleksander. Po njegovi smrti 1949, ko je vila prešla v sklop reške bolnišnice, je bil kip med zaseženimi umetninami v nacionaliziranih objektih prenesen v tamkajšnjo Moderno galerijo.¹⁵

Novjša upodobitev Josipa Gorupa je nastala leta 1934 na steni vhodnega stopnišča Ekonomske šole v Ljubljani. Medaljonske doprsne portrete šestih slovenskih mecenov in dobrotnikov je na podlagi njihovih fotografij in nekaterih starejših upodobitev naslikal s tempero na omet akad. slikar Ivan Vavpotič (1877–1943), ki je veljal za najboljšega portretista svojega časa in vehementnega mojstra slikarskega čopiča. Portreti sicer nimajo nobene povezave z delovanjem omenjene šole, so pa zato toliko bolj pomembni, ker so v času življenja ti upodobljenci podpirali mnoge kulturne, znanstvene ali socialne ustanove, po svojih finančnih močeh zidali šole, kar posebno velja za premožnega Josipa Gorupa, in spodbujali narodne težnje na mnogih področjih.¹⁶

V stanovanju Gorupove vnukinje je visel še pastelni portret babice, Gorupove druge soproge Klavdije, roj. Keesbacher (1863–1914). Portret velikosti 62 x 48 cm (sl. 3), v še originalnem pozlačenem okvirju, je leta 2006 odkupil Notranjski muzej v Postojni. Avtorjev težko čitljiv podpis, ki naj bi ga z malo domišljije prebrali kot *Zailutti 906*, je izpisan z rdečo kredo ob desnem spodnjem robu. V *Pomorskom i povijesnom muzeja Hrvatskog Primorja* na Reki hranijo štiri pasteles z enakimi signaturami in isto letnico, med katerimi so trije portreti neidentificirane družine Rutter,¹⁷ katerim se po maniri slikanja v pastelni tehniki in po kvaliteti pridružuje tudi portret Gorupove žene Klavdije. O anonimnem slikarju za sedaj ni nobenih informacij. Ljubljansko lepoticu, ki je bila skoraj 30 let mlajša od moža in mu je v zakonu rodila šest otrok, naj bi slikar upodobil v triinštridesetem letu starosti, kar odgovarja njenemu lepemu videzu na pastelni upodobitvi. Slikar je temnolaso portretiranko upodobil v svileni, bogato nabrani večerni obleki z velikim dekoltejem in tridelno biserno ogrlico, ki jo je po-

tem razdelila svojim trem hčeram. En niz te ogrlice še vedno hrani njena zagrebška vnukinja, ki se zelo dobro spominja svoje lepe in elegantne stare mame, ki jo je s svojo materjo Štefanijo, najmlajšo od Gorupovih štirinajstih otrok, obiskovala na Reki.

Dokolenski oljni portret Gorupovega prvorojenca Kornelija (1868–1952) je slikar upodobil v parku pred dvorcem na Perghoferjevem posestvu v Zakamnu v ozadju (*Stein* pri Celovcu). (sl. 4)

Pastelni portret Jožefine (1874–1955), Gorupove hčerke iz prvega zakona, hranijo njegovi pravniki v Rimu (sl. 6). Portret okrog dvaintrideset let stare temnolaske, upodobljene v elegantni večerni obleki z razkošnim čipkastim ovratnikom, je verjetno nastal pred njeno poroko leta 1906, ko se je, čeprav nekoliko telesno deformirana, poročila z veliko starejšim ladjarjem Sigismundom Kopajtičem pl. Barkarskim. Čeprav portret ni signiran, bi lahko v pastelni barvni skali upodobljenkega inkarnata in njenega čipkastega ovratnika prepoznali avtorja, ki je upodobil prej omenjeni Klavdijin portret.

Vladimirjev vnuk Alfred Whycombe Gorup v Londonu hrani tudi portret svojega deda Vladimirja (1877–1929), Gorupovega sina iz prvega zakona. Portret neznanega slikarja naj bi nastal okrog leta 1900, ko nekdanji gojenec vojno pomorske akademije ni nosil več uniforme (sl. 7).

Dva oljna portreta najmlajših Gorupovih hčera (oba 80 x 70 cm), ki ju je ob delitvi premoženja dobila njuna mati Klavdija, po njeni smrti pa jih je najmlajša Štefanija odpeljala v svoje zagrebško stanovanje, sta še v lasti njene hčerke Ksenije Turko-
vič. Portreta nista signirana, sodeč po mladostnih obrazih portretirank Milene (1885–1974) (sl. 8) in Štefanije (1890–1980) (sl. 9) bi lahko nastala med letoma 1905 in 1910. Ker se je v hišah Gorupovih hčera večkrat omenjal priimek Torggler, je možno, da gre za avstrijska slikarja Ericha (1839–1938) ali Hermanna (1878 – ?) Torgglerja, ki sta bila znana portretista avstrijskega plemstva.¹⁸

Spomenička knjižnica v zbirki *Mažuranić-Brlić-Ružić*¹⁹ na Sušaku hrani karikaturu Gorupovega najmlajšega sina Aleksandra (1886–1949) (sl. 10). Risba s svinčnikom ni signirana, iz podatkov v knjižnici pa je znano, da jo je narisal dr. Viktor Ružić, vsestranska sušaška osebnost in amaterski slikar, ki je prijateljaval z Aleksandrom in bil skupaj z njim član odbora Jadranske plobove na Sušaku.²⁰

18 Thieme-Becker, *Allgemeine Lexicon*, 33/34, ponatis 1999, str. 289–190.

19 Gospodu Theodoru de Canziani Jakšič, prof. likovne umetnosti na *Sušački gimnaziji* in skrbniku zbirke *Mažuranić-Brlić-Ružić*, se lepo zahvaljujem za podatke o Aleksandro-
vem šolanju na omenjeni gimnaziji in za fotografiji njegove karikature.

20 Pravniki dr. Viktor Ružić (1893–1976), vitez, publicist in amaterski slikar, ki je bil pri slikanju portretov pod vplivi svojega prijatelja Božidarja Jakca, je bil tudi ban Savske banovine in minister v Kraljevini Jugoslaviji.

15 Gorupov kip z inventarno št. 124 je shranjen v depoju Moderne galerije na Reki, pozneje preimenovane v Muzej moderne i savremene umjetnosti.

16 Kardelj Cvetko, *Korak*, str. 80–82.

17 Gospe Margiti Cvijetinović Starac, ravnateljici Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog Primorja, se lepo zahvaljujem za pogled v portrete iz muzejske zbirke.

Slika 6: Portret Gorupove hčerke Jožefine, okrog 1906 (foto: Alfred Whycombe Gorup; last: Isabela Copaitich Gulienetti, Rim).

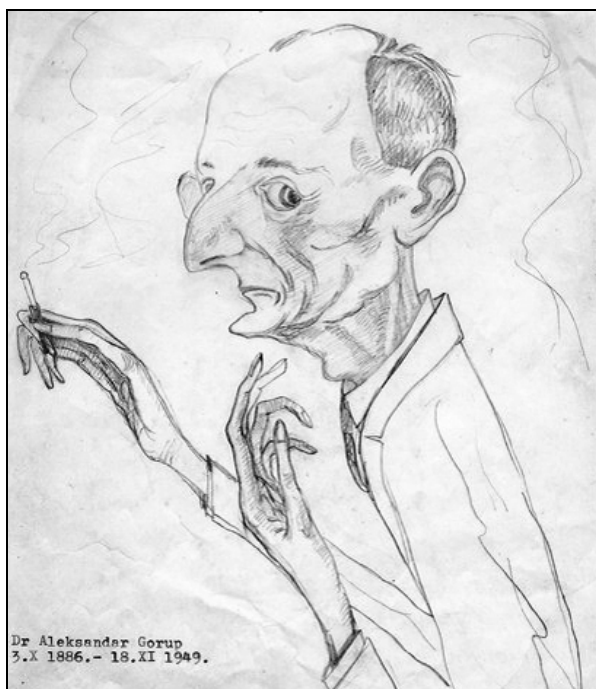
Slika 7: Portret Gorupovega sina Vladimirja, okrog 1900 ? (last in foto: Alfred Whycombe Gorup, London).

Slika 8: Portret Gorupove hčerke Milene, okr. 1910 (foto: Zrinka Šilhard, 2006; last: Ksenija Turković, Zagreb).

Slika 9: Portret Gorupove hčerke Štefanije, okr. 1910 (foto: Zrinka Šilhard, 2006; last: Ksenija Turković, Zagreb).

Slika 10: Viktor Ružič: Karikatura Gorupovega sina Aleksandra med letoma 1920–1930 (foto: Theodor de Canziani Jakšič, 2008; last: Zbirka Mažuranič-Brlič-Jakšič na Sušaku).

Ko je kipar Ivan Rendić leta 1882 modeliral portrete Gorupovih otrok za veliki marmorni relief za družinsko grobnico, se je iz serije mavčnih modelov ohranil portret njegovega drugorojenca Milana, takrat starega 12 let. Iz Rendićeve zapuščine ga je rešil akademik Duško Kečkemet in ga pozneje daroval novoustanovljeni Galeriji Ivan Rendić v Supetru na otoku Braču, ki ga je leta 2006 ulila v bron in je sedaj razstavljen v njenih prostorih.

Gorupova gradbena dejavnost

Gorupova gradbena in bančna dejavnost sta veliko pomenila za gospodarski razvoj Reke, kot vsestranski reški meščan pa je prispeval izjemen delež v ustvarjanju njene kulturne dediščine. Bil je prefinjen ljubitelj umetnosti z visoko razvitim čutom za estetiko in je cenil stvaritve iz vseh vej umetniškega ustvarjanja. Njegovi gradbeni objekti na Reki še vedno sodijo med glavne sestavine mestnega središča in imajo kot zgodovinsko urbano tki-vo velik spomeniški pomen.

Gorup je pri izboranju snovalcev arhitekture, kiparstva in slikarstva vedno izbiral med najboljšimi. S svojim vizionarskim občutkom, da Reka z naglo razvijajočim se pristaniščem postaja vse bolj svetovljansko mesto, je leta 1864 vložil kapital v izgradnjo velikega hotela na samem robu pristaniške obale, ki je zaradi vedno bolj intenzivnega ladijskega prometa

postala najhitreje razvijajoči se del Reke. Iz sosednjega Trsta je pripeljal renomiranega, v Benetkah šolanega arhitekta Giuseppeja Brunija (1827–1877), ki je slovel kot projektant monumentalnega tržaškega magistrata na trgu *del'Unità* in palače *Modello*. Po Gorupovi zamisli in Brunijevih načrtih je bila leta 1876 končana gradnja ambiciozno zastavljenega trinadstropnega objekta, prestižnega *Grand hotela Europe*, ki je na obali zavzemal celotno mestno inzuló. Domačini, navdušeni nad impozantno palačo, so otvoritev hotela pospremili z besedami, da je "Gospod Gorup, vlasnik hotela Europe, pravi protektor umetnosti".²¹ Pod tem naslovom je umetnostna zgodovinarica dr. Radmila Matejčić v svoji knjigi o Reki predstavila njegovo najpomembnejšo gradbeno dediščino in s tem reški javnosti predstavila enega takrat najuspešnejših slovenskih gospodarstvenikov.

Kmalu zatem, ko je bilo zgrajeno velikansko hotelsko poslopje, v katerem je prenočil tudi znani ruski pisatelj Anton Pavlovič Čehov,²² je arhitekt Bruni za najbogatejšega Slovenca – kot se je takrat o Josipu Gorupu govorilo in pisalo v reških časopisih – leta 1874 projektiral njegovo družinsko vilo na lokaciji Al pino (sedaj Podpinjol), ki je tedaj na območju Mlake daleč naokoli samevala sredi velikega in vzorno negovanega vrta.²³ V vilo se je v sedemdesetih letih 19. stoletja vselila Gorupova družina s šestimi otroki, zaradi vedno večjega števila otrok pa je Bruni vilo zvišal in v parku za hišo načrtoval enonadstropno konjušnico z osmimi pregradami za konje in dvema dvosobnima stanovanjema, namenjenima služinčadi. V družinski vili je med zadnjimi stanovalci leta 1949 umrl Gorupov sin Aleksander. Po drugi svetovni vojni je razlaščen vilo prešla v last reške bolnišnice in danes obdana z novimi stavbami reškega kliničnega centra počasi propada.

Ko je Reka v drugi polovici 19. stoletja z naglim razvojem industrije doživela hiter gospodarski napredek, je temu sledil tudi hiter porast prebivalstva. Pronicljivi Gorup se je s svojim ogromnim kapitalom, katerega začetki izvirajo iz dediščine po stricu Janezu Nepomuku Kalistru, takoj vključil v izgradnjo velikih stanovanjskih najemniških objektov, ki še danes služijo istemu namenu. Za načrtovanje teh poslopij je pripeljal na Reko tržaškega, v Milanu na *Acadeniji di Belle Arti* šolanega arhitekta Giuseppa Baldinija (1808–1877), ki je v najstrožjem centru Reke, na področju t. i. *Civitas Nova*, načrtoval velika blokovska vogalna poslopja. V pritličju ene od teh stavb je dal Gorup obnovljene prostore znane reške kavarne *Caffè Bukounig* olepšati s slikarjami v Benetkah šolanega slikarja Giovannija Fumija (1849–1900), ki je imel na Reki slikarsko-deko-

²¹ Matejčić, *Kako čitati grad*, 1988, str. 217–220 in opomba 1, str. 77–78.

²² Urem, *Janko Polić Kamov*, str. 21.

²³ Kečkemet, *Ivan Rendić*, str. 79.

rativni atelje. Tesno sodelovanje pri projektiranju stanovanjskih poslopij in predelavi kupljene vile, ki jo je Gorup daroval sinu Milanu, se je po smrti projektantov Baldinija in Brunija nadaljevalo s tržaškim arhitektom Emilijem Ambrosinijem (1845–1912), uveljavljenim snovalcem reških arhitekturnih in urbanističnih projektov.

Na področju Mlake v neposredni bližini Gorupove družinske vile je v gradbeni dokumentaciji zabeleženo, da je bil Gorup lastnik še štirih štirinadstropnih stanovanjskih hiš, zgrajenih po Ambrosinijevih načrtih, in starejše dvonadstropnice na reškem Korzu, danes številka 38. Ni izključeno, da je nekatere od teh hiš kupil od prvotnega lastnika in jih je Ambrosini samo predelal ali nadgradil. Za eno od teh hiš je dokumentiran Gorupov nakup parcele in je zgrajena po Ambrosinijevih načrtih. Vanjo se je po pripovedovanju Gorupove vnukinje Ksenije Turković kasneje preselila Gorupova vdova Klavdija.²⁴

Na spletu se omenja tudi ime arhitekta Augusta Bachschmidta,²⁵ ki je v Trstu projektiral ali samo predelal Gorupovo hišo v Hrenovi ulici, pozneje *Via Coroneo 3*, ki ima na portalu letnico 1903, v vhodni veži pa je vzdana marmorna plošča z Gorupovim grbom in napisom *CASA / de / GORUP / 1903 – 1995*. Iz skopih podatkov ni razvidno, ali gre za lastništvo očeta Gorupa ali njegovega prvorojenca Kornelija, po katerem je hišo nasledila hči Albertina.

Gorup v Ljubljani

Josip Gorup je bil že od dijaških let navezan na Ljubljano. Gospodarski stiki s tem mestom so se nadaljevali tudi v času njegovega bivanja v Trstu, ko je obe mesti že povezovala južna železnica. Po preselitvi na Reko so ga z Ljubljano tesneje povezali finančni posli in stiki z ljubljanskim županom Petrom Grassellijem. Za časa njegovega županovanja so mu podelili častno meščanstvo. Bil je v osebnih stikih z županom Ivanom Hribarjem pri ustanavljanju podpornega društva Radogoj in višje dekleške šole. V zrelejših letih je sodeloval v številnih dobrodelnih akcijah in bil pokrovitelj številnih kulturno-prosvetnih šolskih in humanitarnih društev.²⁶

Ko je Ljubljano leta 1895 prizadel katastrofalen potres in je bila močno poškodovana polovica ljubljanskih stavb, je Gorup kapital vložil v gradnjo štirih velikih stanovanjskih blokov z 72 stanovanji, ki so bila namenjena ljubljanskemu uradništvu. Po najnovejših raziskavah Lidije Slana je *"že njegov stric Janez Nepomuk Kalister bil lastnik več hiš v Ljubljani*

... med njimi tudi 'posestva' na Tržaški cesti (kasneje preimenovani v Rimsko cesto)". Po Kalistrovi prežgodnji smrti leta 1864 so postale te nepremičnine predmet njegove dediščine, ki sta si jo delila nečaka Josip Gorup in France Kalister. Po kupni pogodbi v Trstu leta 1872 je Gorup postal njihov edini lastnik in po ljubljanskem rušilnem potresu 1895 je s svojim kapitalom sezidal štiri stanovanjska najemniška poslopja, označena z njegovimi inicialkami *JG*, letnicami gradnje 1896–1897 in na vrhu stavb še z letnico 1898, ki najbrž pomenijo dokončanje gradnje. Gradnjo teh poslopij je Gorup zaupal uveljavljenemu ljubljanskemu stavbeniku Viljemu Treu (1845–1926), ki je po tujih in lastnih načrtih zgradil številna javna in zasebna poslopja, še zdaj značilna za podobo Ljubljane. Gorup je s temi popotresnimi stavbami zapustil Ljubljani in njenemu uradništvu pomembno arhitekturno dediščino in mesto se mu je oddolžilo s tem, da je začetni del takratne Dunajske ceste preimenovalo v Gorupovo ulico. V sedemdesetih letih 20. stoletja je socialistična oblast ime ulice spremenila v Kardeljevo in namesto da bi ji v samostojni slovenski državi v počastitev tega pomembnega Slovenca in mecena vrnili njeno staro ime, so jo nepoznavalci Gorupovih zaslug preimenovali v Slovensko cesto, da bi jo tako imensko priključili ljubljanski magistrali.

Gorupove posesti ob hrvaški in slovenski obali, v Furlaniji in na Koroškem

Josip Gorup je imel hiše in zemljišča ne le v Trstu, na Reki in v Ljubljani, temveč tudi v Opatiji, Voloski in v Miljah. V občini Fiumicello poleg Cervignana, ki leži v južnem delu Furlanske ravnine (*Bassa Friulana*), je bil lastnik nekdanjega benediktinskega samostanskega kompleksa iz 17. stoletja (sl. 11). Opuščene in propadajoče stavbe so poznejši lesni trgovci Andriani obnovili, plemiški lastniki iz prve polovice 18. stoletja Stabile de Sailmberg pa so stavbam leta 1720 dogradili kapelo z družinsko grobnico, ki je potem postala in je še danes Oratorij sv. Antona Padovanskega. Ni znano, kdaj je Josip Gorup kupil ta kompleks, v katerem so bile vse, v različnih obdobjih zgrajene stavbe (gospodarsko poslopje, prizidana krila in družinska cerkvena) organizacijsko tesno povezane. Dokupljena obsežna zemljišča, s katerimi je Gorupova latifundija v devet kilometrski razdalji od Fiumicella proti Gradežu segala vse do morja, so postala pod njegovim lastništvom velikansko in donosno agrarno posestvo, ki ga je vodil *ragioniere* (knjigovodja) Renato Franzoni. Po letu 1945 so se Gorupovi dediči iz raznih krajev Evrope, in brez tistih, ki so živeli v socialističnih deželah, zbrali v Fiumicellu in po glasnih in bojevitih besedah med dediči iz prvega in drugega Gorupovega zakona posestvo prodali dolgoletnemu upravitelju Franzoniju. Na posestvu je zadnja leta

²⁴ Več o Gorupovi gradbeni dejavnosti, dopolnjeni z arhivsko dokumentacijo, glej v pričujoči publikaciji v članku Daine Glavočič.

²⁵ <http://biblioteche.comune.trieste.it/Document.htm&numrec=031622480980420>.

²⁶ Več o Gorupovih povezavah z Ljubljano glej v pričujoči publikaciji v člankih Lidije Slana in Gojka Zupana.

Slika 11: Kompleks Gorupovih stavb v Fiumicellu (foto: Vesna Bučić, 2007).

živel Gorupov najmlajši sin iz prvega zakona Bogomil. Od leta 1957 je pokopan na tamkajšnjem pokopališču. Arhitektonski kompleks stavb je sedaj pod zaščito videmskega zavoda za spomeniško varstvo, ki je objekte ob pomoči župnijskega denarja in številnih prostovoljcev restavriral in na glavnem

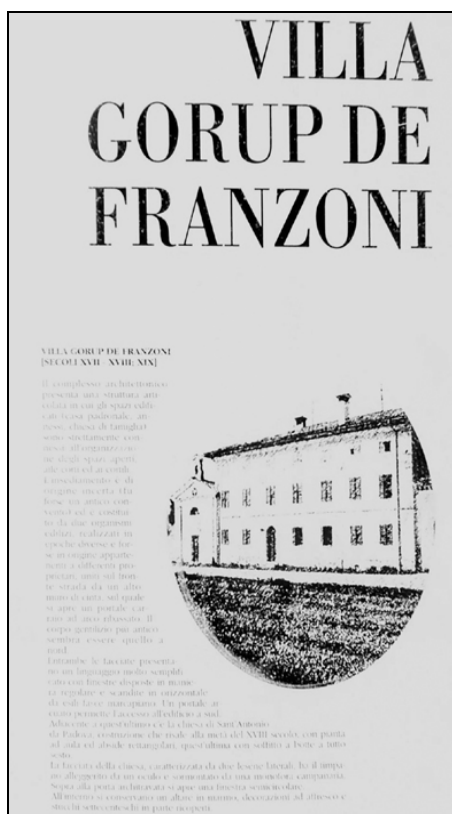
portalu južnega pročelja postavil kamnito tablo z napisom *VILLA GORUP de FRANZONI / (Secoli XVII – XVIII; XIX)* (sl. 12).²⁷

Gorup je posedoval še počitniške vile v Krivi Vrbi (*Krumpendorf*) in Pričicah (*Pritschitz*) ob Vrbskem jezeru, ki jih je kot doto razdelil hčeram iz prvega zakona. Ves ta del njegovega imetja ob hrvaški in slovenski obali ter v Furlaniji in na Koroškem ostaja za sedaj odprt za nadaljnje raziskave.

Gorupovo družinsko življenje in njegova grobnica

O Gorupovem družinskem življenju v dveh zakonih s štirinajstimi otroki se do sedaj ni dosti vedelo. Bil je zelo skromen mož in o svojem bogastvu ni maral publicitete. Obe njegovi soprogi sta rojevali skoraj vsako drugo leto, če ne kar vsako. Največ o Gorupovem družinskem življenju na Reki sem izvedela od njegovih vnukov Ksenije in Nikole Turković. Priletna gospa Ksenija (roj. 1918), navdušena nad tem, da smo se ekipno lotili raziskovanja njenih prednikov, mi je posredovala zanimive zapise Gorupove hčerke Milene Fiorese, v kateri so poleg spominov na mladostna leta zapisani tudi njeni kritični pogledi na življenje v družinskem domu na Reki.²⁸

Dve leti po zadnjem porodu je leta 1881 umrla Gorupova prva žena Ana in zapustila osem mladoletnih otrok. Užaloščeni soproj se je po njeni smrti odločil za postavitve veličastne grobnice in njeno načrtovanje zaupal v Benetkah in Firencah šolanemu hrvaškemu kiparju Ivanu Rendiću (1849–1932), družinskemu prijatelju še iz časov, ko sta oba

Slika 12: Tabla na vhodu Gorupovega posestva v Fiumicellu (foto: Vesna Bučić, 2007).

²⁷ <http://www.flumisel.it/chiesaborgo.html>.

²⁸ O nemških rokopisnih in delno tipkanih zapiskih, ki jih je transkribirala in v posebnem članku objavila Angelika Hribar, glej njen prispevek v pričujoči publikaciji.

živela in delovala v Trstu.²⁹ Seveda je tudi tokrat Gorupov prefinjeni čut za najkvalitetnejšo izvedbo segel po kiparju, ki je v tem času slovel kot odličen portretist in najboljši oblikovalec nagrobnih spomenikov. Rendić, ki je na tržaškem in reškem pokopališču Kozala zapustil nekaj dragocenih del, se je hitro odzval dobremu zaslužku in projektiral monumentalen mavzolej, ki je še danes najmogočnejša historicistično oblikovana grobnica na obrobem delu t. i. središčne podkve,³⁰ kjer je večina mogočnih kapel in mavzolejev (sl. 13).

Grobnico v dveh nivojih, visoko 8 metrov, sestavljata v zemljo napol vkopana kripta s šestnajstimi nišami. Nad njo je zgrajena kapela v neoromanskem in bizantinskem slogu v kombinaciji z mozaiki z zlatim ozadjem in realističnim skulpturalnim okrasjem, značilnim za opus Rendićevih nagrobnikov. V odprti kapeli nad kamnito menzo je kipar namesto oltarja postavil visok figuralni relief s pretresljivo upodobitvijo ločitve Josipa Gorupa in njegovih osmih otrok od prezgodaj umrle matere, ki jo dva angela smrti nosita v nebo. Rendić je reliefno

Slika 13: Ivan Rendić: Gorupov mavzolej pred restavriranjem leta 2006 (foto: Maja Kiršić, 2006).

skico *Slovo od matere* izdelal v dveh različnih variantah in njuna mavčna modela hrani gliptoteka v Zagrebu. Tretjo varianto in njeno dokončno izvedbo v belem kakovostnem marmorju je prepustil klesarjem, t. i. *finitorom*. Klesanje je bila namreč pomanjkljivost Rendićevega italijanskega, sicer odličnega šolanja. Zanj je bilo značilno, da svojih spomenikov nikoli ni klesal. Po modeliranju v glini in odlitih mavčnih modelih je to delo, sicer pod nadzorom, prepustil izkušenim klesarjem, povečini *finitorom* iz Carrare.

Izdelavo celopostavnih figur naročnika in njegovih osem otrok je Rendić modeliral v Gorupovi družinski vili na Reki. Reliefne skice portretirancev je potem odnašal v Trst v svoj atelje in jih v približno naravni velikosti odlil v mavčne modele. Pozneje je te študijske odlitke za veliki relief v mavzoleju opremil z izdobljeno ovalno podlago in jih na pravokotni plošči razstavil v dvorani stare borze v Trstu, v času velike *Umetniško-obrtne-gospodarske avstro-ogrske razstave*, ki je privabila številne obiskovalce iz vse monarhije in ostalih evropskih dežel. Hrvaški in italijanski tiski so razstavljene mavčne modele zelo hvalili, časopis *Adria* pa je o njih zapisal, "da jim ni najstrožja kritika ne najde prigovora". Prvi dve skici reliefa, patinirani v barvi terakote in signirani *I. Rendić* in *I. Rendić 1881* ter dva izmed reliefnih portretov, najdenih leta 1949 med Rendićevo zapuščino v Supetru, hrani zagrebška gliptoteka, poznejša najdba modela ene med Gorupovih hčera pa je v zasebni lasti. Dopasni model dečka, ki je del velikega nagrobnega reliefa *Slovo od matere*, predstavlja verjetno Gorupovega drugorojenca Milana. Njegov lastnik akademik Duško Kečkemet ga je daroval Galeriji Ivan Rendić v Supetru, ki ga je pred tremi leti ulila v bron in je sedaj v njenih razstavnih prostorih.³¹

Realistično zasnovani relief slovesa od matere iz belega marmorja, visok 250 cm je bil Rendićev največji relief, kar jih je ustvaril v svojem obsežnem kiparskem opusu (sl. 14). Ob balustrski ograji na terasi naročnikove hiše je upodobil Gorupa s tremi sinovi in petimi hčerami. Oče upira boleči pogled v umrlo soprogo in kaže z roko na dva angela smrti s koso in trobento, ki zleknjeno pokojnico nosita v višave. Mladostni obraz pokojnice z zaprtimi očmi in razpuščenimi lasmi je za sedaj njena edina znana upodobitev. Med upodobljenci izstopa po kvaliteti očetov užaloščen in od bolečine spremenjeni obraz. Prepričljiva sta v sproščenih pozah starejša sinova, ki v žalosti tragičnega dogodka upirata svoja pogleda v tla. Nekoliko forsirane so drže manjših otrok v pedantno dodelanih oblačilih, oče in oba mladeniča pa so, kot se spodobi za žalostno slovo, v salonskih

²⁹ Kečkemet, *Ivan Rendić*, str. 103, 199 in 264.

³⁰ Reško pokopališče Kozala je od leta 2006 vpisano v Register trajno zaščitene kulturne dediščine Republike Hrvaške. Osrednji del pokopališča se imenuje *podkve*.

³¹ Kečkemet, Galerija "Ivan Rendić", str. 7, sl. 5. Supetar na otoku Braču se je kot rojstni kraj kiparja Ivana Rendića oddolži svojemu zaslužnemu meščanu z Galerijo umetnin, ki nosi njegovo ime.

*Slika 14: Ivan Rendić: Nagrobni relief "Slovo od matere" v Gorupovem mavzoleju 1882–1883
(foto: Vesna Bučić, 2008).*

suknjičih, ki jim je Rendić posvetil posebno pozornost. V ozadju tega žanrskega prizora je kipar upodobil pejsaž s sončnim zahodom nad Kvarnerjem in veduto cerkve Matere Božje na Trsatu, ki v plitvoreliefnih modelacijah deluje bolj slikarsko kot kiparsko delo.

Umetnostni zgodovinar Duško Kečkemet, ki slovi kot najboljši poznavalec Rendićevega opusa, se v svoji obsežni monografiji sprašuje, ali je kiparju uspelo ustvariti tako težavno skulpturalno kompozicijo s tolikimi, v nizu zgoščenimi portreti pokojnikov? Med drugim se sprašuje, ali ni komponiranje tako velikega narativnega reliefa z dvanajstimi figurami in pejsažem v ozadju presegalo sposobnosti tega sicer spretnega mojstra in upoštevanega dalmatinskega kiparja. Rendić je upodabljal svoje figure v realističnem duhu z dodelanimi detajli na oblekah in nakitu. Bil je znan kot dober in plodovit kipar in v času najkvalitetnejšega ustvarjanja v Trstu in na Reki je slovel prav zaradi svojega izrazitega talenta za portretiranje. Zato so tudi reliefni odlitki Gorupovih otrok, ki jih je zmodeliral po živih modelih, po podobnosti in kvaliteti daleč nad njihovo združitvijo na reliefni upodobitvi materinega vnebohoda. Prenose reliefnih mavčnih odlitkov na visoko marmorno ploskev so *finitori* dokončali leta 1883 in sočasno vgradili v dokončano zgradbo mavzoleja. Časopisi so zelo obširno poročali o "*Gorupovi veličastni grobnici*" na osrednjem reškem pokopališču Kozala. Italijanski tisk je avtorja reliefa in grobnice omenjal kot "*il nostro simpatico Rendić*", celo tržaški iredentistični list *L'indipendente*, ki ni maral ničesar, kar je bilo "*brvaškega in slovanskega*", se je o kiparju in njegovih najnovejših delih oglašal zelo pohvalno.³²

Gorupova vnuka iz Zagreba, ki zaradi nacionalizacije premoženja po drugi svetovni vojni nista zmogla vzdrževati tako velikega mavzoleja, sta

Slika 15: Slovenski napis *RODOVINA GORUPOVA* na mavzoleju (foto: Vesna Bučić, 2007).

³² Kečkemet, *Ivan Rendić*, str. 103.

grobnico predala reški občini. Dolga leta je zapuščena kulturna dobrina s šestnajstimi nišami v kripti, kjer je samo pet sarkofagov, počasi propadala.³³

Njeno obnovo je leta 2006 financiralo mesto Reka. Gorupova veličastna grobnica in umetniška dediščina z napisom *Rodovina Gorupova* (sl. 15) je sedaj brez dedičev vpisana v *Register kulturnih dobrin Republike Hrvatske*.

Rendićeve anekdote in spomini na Gorupa

Rendić je v svojih, žal nikoli objavljenih spominih zapisal, da so bila umetnikom vrata Gorupovega doma, polnega otrok vedno na stežaj odprta in da je pri izdelavi družinskih portretov "*živel brezskrbno dva meseca v vili viteza Gorupa*".³⁴ Rendić je gostoljubnega domačina hvalil kot natančnega, prijaznega, sicer zelo redkobesednega, med svojimi naročniki pa najbolj darežljivega človeka. V času žalovanja ob izgubi "*ljubljenih žene in matere*" je Rendić s svojim vedrim humorjem in domisljicami velikokrat nasmejal užaloščenega Gorupa. V svojih spominih omenja, kako je gostitelju z obrnjenimi žepi in brez besed nakazal, da je brez denarja. Dobrosrčni Gorup se je smeje odzval na kiparjevo nemo prošnjo in mu željo takoj izpolnil. V spominih ga Rendić omenja kot velikega dobrotnika, ki si bil je s podeljevanjem štipendij slovenskim in hrvaškim dijakom na Reki zelo priljubljen, o sebi pa pravi, da je bil tudi po izgradnji mavzoleja velikokrat deležen njegove pomoči. Gorup je bil zaradi svojih poslov pogosto odsoten in so ga otroci bolj redko videvali. Čeprav se je veliko zadrževal v mestu, ni obiskoval javnih lokalov, razen kavarno hotela Evrope, kjer so ga videvali v družbi s šahisti.

V Rendićevi zapuščini v *Galeriji umjetnina* v Splitu je med njegovimi spomini tudi anekdota, kako sta se z Gorupom srečala na ulici, in kljub kiparjevemu nasprotovanju, da lokal ni primeren za "*takega gospoda, kot je Gorup*", sta zavila v krčmo *Alle tre porte* v starem delu Reke. Ko jima je krčmar, doma iz kiparjevega rojstnega Supetra postregel s *kastradino* (prekajena ovčetina) in *vugavo* (vinom z otoka Brača), harmonikar pa zapel "*Oj Gorupe naša prava diko*", se je na Reki drugi dan govorilo, da je "*Gorup takav demokrat kao da bi bio rođen pravi Riječanin*".³⁵

³³ V kripti grobnice je bila leta 1882 pokopana Gorupova prva žena Ana, 1912 Josip Gorup, 1929 sin Vladimir, 1941 druga Gorupova žena Klavdija in 1949 sin Aleksander.

³⁴ Kečkemet, *Ivan Rendić*, str. 103–104 in str. 463, op. 287. Rendićeve avtobiografske beležke v rokopisu, med njimi *Moje gostovanje kod gosp. Gorupa na Rijeci*, hrani arhiv Galerije umjetnina v Splitu. Kečkemet, *Anekdote o kiparju Rendiću*, str. 5–70.

³⁵ Podatek je iz nedatirane Rendićeve rokopisne beležke v arhivu Galerije umjetnina v Splitu (glej opombo 34), ki mi jo je posredoval dr. Duško Kečkemet, za kar se mu lepo zahvaljujem.

Portreti Gorupovih vnukov

V zagrebškem stanovanju Gorupove vnukinje Ksenije Turković visi njen dveletni portret (50 x 40 cm), signirano delo avstrijskega slikarja Aloisa Schornböcka (1863–1926) z letnico 1920 (sl. 18). Potomci Gorupove hčerke Jožefine, poročene Koppajtič v Rimu hranijo od istega mojstra še otroški portret njenega sina Aleksandra iz leta 1912 (sl. 19). Več podatkov o tem slikarju kot to, da je deloval na Dunaju in Kremsu ter da je podpisan pod akvarelom (?) osnutkom Gorupovega grba, nisem zasledila.³⁶

Na gradu Strmol pri Cerkljah na Gorenjskem sta visela med grajskimi slikami dva portreta Gorupove vnukinje Ksenije, poročene z ljubljanskim industrialcem in graščakom Radom Hribarjem. Zakonca sta leta 1944 pod obtožbo kolaboracije tragično preminila in po nacionalizaciji gradu, ko je Strmol postal protokolarni objekt, je Ksenijina mati Amalija ob odhodu z gradu leta 1945 oba portreta podarila arhitektu Mihi Osolinu, ker ji je nudil prvo zatočišče na svojem domu v Sentvidu pri Lukovici.³⁷ Ksenijin oljni portret, delo slikarke Ivane Kobilce (65 x 55 cm) (sl. 16), je bil kasneje prodan Mestnemu muzeju v Ljubljani,³⁸ grafika Božidarja Jakca je ostala v zasebni lasti. Slikarka je ugledno svetovljansko meščanko upodobila *en face* s pogledom uprtim v gledalca. Čeprav slikarka ob signaturi *Kobilca* ni navedla letnice, sodi ta portret zaradi svetlejših barv portretirankinega inkarnata v poznejšo fazo slikarkinega ustvarjanja, ko je bil njen realistični način slikanja pod vplivom plenerističnega slikarstva. Vsekakor sodi Ksenijin portret med zadnja Kobilčina dela in je verjetno nastal okrog 1923/24 po naročilu njene matere Amalije, ko je bilo Kseniji 18 ali 19 let.

Drugi dopasni portret te zanimive emancipirane, sicer znane ljubljanske ekstravagantne dame, je Božidar Jakac upodobil na *capitoné* trosedu (prešita tapecirana zofa) z odprto knjigo v rokah (20 x 17 cm). V spodnjem delu grafičnega lista, ki sodi med dela iz obdobja Jakčevega mladostnega ekspresionizma, je na levi strani avtorjev zapis *Ljubljana 26 / II. odtis (poskus)* in na desni njegova signatura *B. Jakac*. Ali bi pripis *14. XII. 1926* ob upodobljenkini desni roki lahko pomenil, da gre za slikarjevo poročno darilo, lahko samo ugibamo. Jakac je bil namreč hišni prijatelj Hribarjev in prav v tem letu sta se Ksenija Gorup in Rado Hribar na skrivaj poročila v Ljubljani.

Ko so mi v strmolskih interierjih leta 1996 med pregledovanjem kulturnozgodovinskega gradiva prišli pod roke predmeti iz uporabne umetnosti z

vgraviranimi monogrami *JG* (Josip Gorup), *MG* (Milan Gorup), *EG* (Eleonora Gorup) ter oljne slike in akvareli s signaturami *J. Gorup*, se nisem zavedala, da gre za nacionalizirano lastništvo Gorupovih vnukov, hčere in sina Gorupovega drugorojenca Milana. Oba sta po prezgodnji očetovi smrti večino časa živela z materjo Amalijo v Ljubljani. Med prepoznavnim steklenim, keramičnim, porcelanskim in srebrnim spominskim inventarjem, ki je bil gotovo del dote bogate Gorupove vnukinje, odstopa predvsem veliki srebrni pribor za 18 oseb, sestavljen iz 315 kosov z vgraviranimi monogrami *JG*. Med likovnimi deli Gorupovega inventarja je v gradu več kot 30 signiranih slikarskih del njegovega vnuka Josipa (Jozi, 1898–1926), nadarjenega akademskega slikarja, ki naj bi zaradi nesrečne ljubezni naredil samomor v Triglavskem pogorju. Kvalitetne akvarele, tempere in olja z večinoma upodobljenimi živalskimi motivi je sestra Ksenija po letu 1937 prenesla v tedaj obnovljene strmolске interierje.³⁹

Med pregledovanjem dokumentacije o Gorupovem nasledstvu v Državnem arhivu na Reki sem našla sodnijski akt iz leta 1950, ki se nanaša na dediča imetja pokojne Amalije Gorup, ki je stanovala in umrla leta 1948 v Ljubljani na Resljevi ul. 4. Ker je preživela vse svoje tri otroke, je njen 1/35 del iz Gorupovega nasledstva podedoval njen bratranec Mario Luckmann iz Ljubljane.⁴⁰ Ta je zbežal iz socialistične Jugoslavije, zato je bilo njegovo premoženje, skupaj s pridobljeno Amalijino dediščino, sekvestrirano. Žal je oblast po drugi svetovni vojni večino zaplenjenih imetij nekontrolirano in protipravno porazdelila novim, predvsem privilegiranim odjemalcem. V tem splošnem trendu neupravičenih nacionalizacij in ignoriranju spomeniškega gradiva se je tudi za Amalijinimi premoženji izgubila vsaka sled. V sodnijskem seznamu njenega hišnega inventarja iz leta 1950 je naštetih 21 slik s pripisanimi imeni avtorjev. Med njimi je 13 akvarelov s pokrajinskimi motivi in slika *'Jeleni pod steklom'*, pri vseh je dodan pripis *'slikal J. Gorup'*. Temu so sledili *'1 slika portret Milana Gorupa / kot deček, Franke'* in štiri pokrajine ter dvoje portretov s pripisi *'slikala Amalia Gorup'*. Pripis *'Franke'* seveda pomeni slikarja Ivana Franketa, ki je na Reki portretiral Gorupovo družino.⁴¹ Najbrž je bilo to okrog leta 1876, ko so se Gorupi preselili iz Trsta na Reko v svojo novozgrajeno družinsko vilo in je bil Milan, v popisu slik zapisan *'kot deček'*, star 6 let.

Med številnimi člani Gorupove družine je Amalija, Milanova žena in sestrična (bila je hčerka Gorupovega brata Franceta) doživela z izgubo otrok

³⁶ Thieme-Becker, str. 265.

³⁷ Bučič, Josip Gorup pl. Slavinjski, str. 91.

³⁸ *Podobe ljubljanskih meščanov*, str. 92.

³⁹ Bučič, Josip Gorup pl. Slavinjski, str. 90–91. Več o Jozijevih slikah glej v pričujoči publikaciji v članku Damirja Globočnika.

⁴⁰ *HR DAR*, 348, predmet I, 401/1950, Sekvestracija imovine, I 808/50.

⁴¹ *SBL*, I, Frankè Ivan, 1925, str. 185–186.

Slika 16: Ivana Kobilca: Portret Gorupove vnukinje Ksenije Gorup, 1923 /24 (last: Mestni muzej Ljubljana).

Slika 17: Amalija Gorup: Avtoportret (last in foto: Margita Cvijetinović Starac, Rijeka).

Slika 18: Alois Schornböck: Portret Ksenije Turković, 1920 (last: Ksenija Turković, Zagreb; foto: Vesna Bučič).

Slika 19: Alois Schornböck: Portret Aleksandra Kopajtića, 1912 (last: Isabela Copaitich Gulienetti, Rim; foto: Alfred Whycombe Gorup).

Slika 20: Skupinski posnetek vseh Gorupovih otrok okrog leta 1895 (last: Alfred Whycombe Gorup, Trst).

najbolj tragično usodo.⁴² Zaradi njenih pejsažev in dveh portretov s pripisom 'slikala A. Gorup' lahko domnevamo, da se je tudi sama ukvarjala s slikarstvom in da je sin Jozi po njej podedoval slikarski talent. Jozi je bil šolan akademski slikar in njegovi akvareli in olja na strmolskem gradu razodevajo talentiranega in perspektivnega mladega slikarja. Podatek iz sodniškega akta v reškem arhivu dokazuje, da je ženski oljni portret s signaturo 'A. Gorup' v zasebni lasti na Reki delo njenega čopiča (sl. 17). Še več, mlada dama, upodobljena v polprofilu z zlatim trakom med bujnimi kodrastimi lasmi, je prav gotovo njen avtoportret, kar potrjuje tudi fotografija iz leta 1904, ko ji je bilo triintrideset let.

Družinske fotografije

Gorupova vnukinja v Zagrebu in njegov pravnuk v Londonu hranita kar lepo število fotografij iz Gorupove družine, ki izvirajo iz fotografskih ateljejev Reke, Trsta, Krive Vrbe, Celovca in še kje. Med njimi sta dve skupinski fotografiji vseh štirinajstih Gorupovih otrok, posneti okrog leta 1895 (sl. 20). Za tiste čase je bila prava redkost, da je bilo istočasno živih vseh 14 otrok, čeprav je bila med njimi dvaindvajsetletna razlika.

Najbolj zanimiva fotografska zapuščina je iz leta 1904, ko je Josip Gorup kot *pater familias* slavil svoj sedemdeseti rojstni dan. Hčere, sinovi, snahe, zeti in vnuki, kolikor se jih je pač zbralo ob jubilejnim dogodku na Reki, so slavljenču poklonili plaketo z

vkomponiranimi dvaindvajsetimi ovalnimi sličicami najožjih družinskih članov. V medaljonu na vrhu srebrnega okvirja je v kaligrafski pisavi vgraviran napis: *Milemu očetu in dedu / K njegovi / Sedemdesetletnici / 6. aprila 1904*. Čeprav so Gorupovi otroci živeli v Trstu in na Reki, gravirana čestitka dokazuje, da je bil njihov družinski jezik slovensčina. Darežljiva Gorupova vnukinja Ksenija Turkovič je plaketo poklonila Notranjskemu muzeju v Postojni. V njeni lasti sta še dve Gorupovi fotografiji, verjetno prav tako narejeni ob njegovi sedemdesetletnici, na kateri je njen sivolasi ded fotografiran pred svojo vilo v predelu Al pina, sedaj Podpinjola. Posnetka prve Gorupove žene Ane nisem zasledila, od njegove druge soproge Klavdije pa je ohranjena le njena miniaturna fotografija premera 10 cm (sl. 21).

Josip Gorup je v Trstu sodeloval z mnogimi slovenskimi ustanovami. Med drugim je bil član *Slavjanskega društva*, v sklopu katerega je delovala tudi *Čitalnica*, kjer je društvo prirejalo družabne prireditve. Ker je tedanja oblast močno hromila narodno in kulturno delovanje društva, je to prenehalo delovati in ob tej priložnosti je leta 1856 priredilo pustno zabavo. Možno je, da Gorupova mladostna fotografija v pustnih oblačilih (sl. 22), najdena v tržaškem stanovanju njegovega pravnuka Alfreda Whycomba Gorupa izvira prav s te zabave, ko je bil Gorup star 22 let.⁴³

⁴² Njena prvorojena hči Eleonora je v 35. letu umrla zaradi tuberkuloze, sin Jozi je s 26. letom naredil samomor, 41-letno Ksenijo pa so leta 1944 ustrelili gorenjski partizani.

⁴³ Fotografijo mi je posredoval Janko Boštjančič, podatek o Slavjanskem društvu in njegovi čitalnici pa je povzet iz članka Milana Pahorja v pričujoči publikaciji.

Slika 21: Miniaturna fotografija Gorupove žene Klavdije (last: Ksenija Turković, Zagreb).

Slika 22: Fotografija Josipa Gorupa v pustnem oblačilu (last: Alfred Whycombe Gorup, Trst).

Med Gorupove velikopotezne geste sodi velika slika cesarjevega obiska v Ljubljani. Ivan Franke je leta 1902 v ljubljanskem časopisu *Slovan* zapisal, da je po naročilu mestne občine akad. slikar Josip Germ (1869–1950) leta 1899 naslikal za dvorano ljubljanskega magistrata veliko oljno sliko *Obisk cesarja Franca Jožefa v Ljubljani 1895*.⁴⁴ Slika je nastala v spomin na njegov obisk Ljubljane po usodnem potresu 1895. Pobudo zanj je dal ljubljanski župan Ivan Hribar, financiral pa jo je Josip Gorup, ki je poslovno sodeloval z Ljubljano in jo dobro poznal še iz svojih gimnazijskih let. Pozneje jo je kot gospodarstvenik pogosto obiskoval, uspešno sodeloval z njenimi župani in postal tudi njen častni meščan. Med njegove številne človekoljubne dejavnosti sodi tudi to pomembno darilo mestnemu magistratu, kot naročilo pa je bil to dober zaslužek za novomeškega slikarja Josipa Germa.

Gorupov pogreb

Čeprav je Josip Gorup v mladih letih zapustil svojo rojstno vas in potem krajši čas deloval v Trstu ter večji del svojega bogatega in ustvarjalnega življenja preživel na Reki, je bil in ostal zaveden Slovenec. Nedvomno je svojo finančno sposobnost in čut za dobrodelnost podedoval po stricu Janezu Kalistru, utemeljitelju velikanskega bogastva, ki ga je Gorup s svojim prirojenim darom za podjetništvo močno povečal. Vseskozi se je dobro zavedal svoje finančne in podjetniške sposobnosti, o svojih poslih in svojem bogastvu pa nikoli ni maral nobene publicitete. Njegovi rojaki se ga spominjajo kot skromnega, po naravi poštenega in pravičnega človeka, gospodarstveniki in kulturniki pa kot velikega dobrotnika. Čeprav je bil znan kot goreč domoljub, se politično ni nikoli opredeljeval in del svojega bogastva je enakomerno namenjal v slovenske in hrvaške kulturne in humanitarne namene. Z bratrancem in sodobnikom Francem Kalistrom sta sodelovala pri šolanju hrvaškega kiparja Ivana Rendića v Italiji, s podeljevanjem štipendij srednješolcem in študentom pa je veliko pripomogel k izobraževanju kranjske in hrvaške mladine. Med literati si je zarisal nepozabni spomenik, ko je Simonu Gregorčiču izplačal honorar 6.000 kron za 1. zvezek njegovih poezij, potem pa leta 1888 založil 2. in leta 1902 še 3. zvezek njegovih pesmi.⁴⁵

Josip Gorup je umrl zaradi pljučnice 25. aprila 1912 v svoji vili na Reki, star devetinsedemdeset let. V *Riečkem Novem listu* je naslednji dan izšel nekrolog, da je *"Jučer umro na Rieci u krugu svoje*

⁴⁴ Prispevek Ivana Franketa: Slovenska umetnost, *Slovan*, leto I., 1902/3, str. 40. *Katalog retrospektivne razstave Josipa Germa*, Novo mesto, 1985, kat. šte. 28, sl. V.

⁴⁵ Fatur, *Primorska srečanja*, str. 22.

Slika 23: Družinska osmrtnica Josipa Gorupa v Riečkem Novem listu 26. aprila 1912.

brojne obitelji slovenski milijunaš Josip vitez Gorup pl. Slavinjski ... Vještím, poduzetnim i marljivim radom pomnožio je silno svoj imetak, tako da je postao jedan od najbogatijih Slovenaca i uobče Jugoslavena. Zahvalni slovenski narod imenovao ga je počastnim građaninom 53 gradova i občina slovenskih, a razna slovenska literarna, dobrotvorna i zabavna društva, 22 na broju, svojim počasnim članom. Hrvatsku svoju braću iskreno je ljubio i podpomagao našu narodnu stvar."⁴⁶

Dne 26. aprila je izšla v slovenščini čez celo širino časopisa družinska osmrtnica z navedbo firm in Gorupovih častnih statusov (sl. 23), naslednji dan pa osmrtnica Ugarsko-Hrvatsko dioničko pomorsko parobrodarskog društva, da je umrl njen "zaslužni ravnatelj i utemeljitelj ... koji je društvu od njegovog postanka neprekidno posvetio uspješno suradništvo svoje."⁴⁷

Puljski tednik *Naša sloga*, prvi istrski časopis v hrvaščini, je 2. maja objavil krajše poročilo, da je umrl "odlični slovenski rodoljub i milijunaš Josip vitez Gorup pl. Slavinjski, ... jedan od najbogatijih Slovenaca i uobče Jugoslavena."⁴⁸

Na naslovnici *Riečkega Novega lista* je 28. aprila izšel natančen potek Gorupovega veličastnega pogreba.⁴⁹ Kronist je v njem zapisal, da je spreved

krenil ob peti uri popoldne iz Gorupove vile, v kateri je pokojnik ležal v sobi izkičeni eksotičnimi biljkami. Na poti skozi središče mesta po reškem Korzu in do stolnice je Gorupa na zadnji poti spremljala množica reških meščanov, da bi videli zaista veličanstven pogreb najbogatijevnega čovjeka u ovim krajevima. Na čelu sprevoda so iza vodiča na konju korakali otroci iz azila in sirotišnice, za njimi nune koludrice (benediktinke), menihi in ostala duhovščina. Trem vozovom z venci in trakovi s slovenskimi in hrvaškimi napismi je sledil trovprežni voz s krsto in vencem pokojnikove soproge z napisom *Nepozaben – Tvoja Claudi'* in na vrhu voza venec tudi s slovenskim napisom *Tvoji otroki'*. Krsti je sledila Gorupova družina s sorodstvom, odposlanci mest, občin in društev iz Kranjske in Trsta ter reški in sušaški velmožje. Iz tujine je na pogreb dopotovalo nekaj aristokratov in predstavnikov vojaških oblasti. V sprevodu se je do grobnice premikal nepregledni niz predstavnikov zavodov, raznih društev, tovarn, podjetjih in trgovin. Pogreba so se udeležili pomorski kapetani in mornarji iz Gorupovih ladijskih družb, sledili so jim mnogi veterani, profesorji in dijaki Sušačke gimnazije ter gasilci iz njegove rodne Slavine. Kranjsko so, poleg mnogih pomembnih osebnosti, zastopali župan Ljubljane dr. Ivan Tavčar, ravnatelj ljubljanskega dekliškega liceja Ivan Macher in za dijaško podporno društvo *Radogoj* Janko Bleiweis vitez Trsteniški. Iz Notranjske kronist omenja še postojnskega župana Gregorja Pikla, slavinjskega župana Križaja in vaščana Boleta s številnimi slavinjskimi odposlanci. V kripti za železnimi vrati Gorupove grobnice so krsto položili poleg niše s krsto soproge Ane.

⁴⁶ *RNL*, 26. april 1912, nekrolog: + Josip vit. Gorup pl. Slavinjski. Za posredovanje podatkov se lepo zahvaljujem g. Marjani Mirković z Reke.

⁴⁷ *RNL*, družinska osmrtnica 26. april in osmrtnica ladjarske družbe 27. april 1912, 30. aprila pa je bila v istem časopisu objavljena družinska zahvala.

⁴⁸ *Naša sloga*, v rubriki Razne primorske vesti, 2. maj 1912, str. 5.

⁴⁹ *RNL*, 28. april 1912, naslovnica časopisa: † Josip vit. Gorup pl. Slavinjski.

Pričujoči prispevek končujem z ugotovitvijo, da v opisovanju vsestranske podobe viteza Josipa Gorupa, radodarnega pokrovitelja številnih kulturno-prosvetnih, šolskih in humanitarnih društev, še zdaleč ni zajet ves opus njegove ustvarjalnosti na področju kulture in umetnosti. Njegova dejanja s predstavitvijo v Kroniki niso do kraja ovrednotena in čakajo na nadaljnje raziskave. Le delno jih dopolnjuje izid pričujoče monografije o tem najuspešnejšem slovenskem gospodarstveniku, verjetno najbogatejšem Slovencu vseh časov, ki je imel velik ugled tudi v mednarodnih finančnih krogih.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Arhiv Angelike in Rada Hribarja, Ljubljana.
Arhiv Ksenije in Nikole Turkovič, Zagreb.
Zapiski in spomini Milene Fiorese, roj. Gorup (rokopis in delno tipkopis v nemščini; ustni viri ga postavljajo v trideseta leta 20. stoletja).
HR DAR – Državni arhiv Rijeka
Predmet III., 36/1912; Predmet I., 401/1950.

ČASOPISNI VIRI

Naša sloga, 18, god. XLIII, 1912, Pula.
RNL – Riječki Novi list, 1912, Rijeka.
Slovan II, 1904, Ljubljana.

USTNI VIRI

Turkovič, Ksenija (1918) in Nikola (1923), Zagreb.
Podatki so pridobljeni v letih 2006–2008 v Zagrebu.
Whycombe Gorup, Alfred (1941), London. Podatki pridobljeni v letih 2006–2008 v Ljubljani.
Podatki iz spominov reških meščanov.

LITERATURA

Barbalić, Radojica Fran – Marenić, Ivo: *Onput, kad smo partili*. Matica Hrvatska 2004.
Bučić, Vesna: Strmolski interierji pred letom 1945 in po njem. *Kronika* 54, 2006, str. 347–360.
Cevc, Emilijan: Slikar Ludvik Grilc. *Idrijski razgledi II*, 2, 1957, str. 66–67.
Enciklopedija likovnih umjetnosti (ELU). Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 3, 1964.
Enciklopedija Slovenije (ES). Ljubljana : Mladinska knjiga, 3, 1989; 4, 1990; 5, 1991; 10, 1996.
Fatur, Silvo: Simon Gregorčič in njegov mecen Josip Gorup pl. Slavinski. *Primorska srečanja*, 2006, št. 30, str. 20–26.
Genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser Österreich, 1908/09. Wien : Otto Maass' Sohne, 1909, str. 211–213.

Glavočić, Daina: Djela kipara Ivana Rendića na Kozali i Trsatu. *Kozala*. Rijeka : Komunalno društvo Kozala, 2000, str. 94–115.
Glavočić, Daina: Grobna arhitektura. *Arhitektura historicizma u Rijeci 1845–1900*. Rijeka : Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2001, str. 346–359.
Glavočić, Daina: Stambena arhitektura. *Arhitektura historicizma u Rijeci 1845–1900*. Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2001, str. 118–155.
Glavočić, Daina: Tako je radio Gorup, Graditeljska djelatnost Josipa Gorupa pl. Slavinjskog u Rijeci krajem 19. stoljeća. *Susačka revija* 64, XVI, Rijeka 2008, str. 89–97.
Globočnik, Damir: Slikarska zbirka v gradu Strmol. *Kronika* 54, 2006, str. 303–316.
Granda, Stane: Josip Gorup – najbogatejši Slovenec, pa ne le zase. *Slavenski zbornik I* (zbral in uredil Janko Boštjančič, Kulturno društvo Slavina). Vrhnika : Galerija 2, 2005, str. 325–340.
Gržeta, Dušanka: Mavzolej Gorup na reškem pokopališču Kozala. *Slovenci na Hrvaškem – dediščina in sedanost*. Ljubljana : Slovenski etnografski muzej (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnografskega društva 39), 2006, str. 211–217.
Hribar, Ivan: *Moji spomini*. Ljubljana : Slovenska matica, 1983.
Kardelj Cvetko, Eva: *Korak od Bleiweisove 8 v Prešernovo 6, 1934–2004*. Poglavlje: Breda Vidmar: Po Vavpotičevi in Kalinovi sledi. *Ekonomska šola*, 2004, str. 80–82.
Kečkemet, Duško: Ivan Rendić, život i djelo. *Brački zbornik* br. 8. Supetar : Skupština općine Brač, 1969.
Kečkemet, Duško: *Anekdote o kiparu Ivanu Rendiću*. Split: Brački libar, VII, 1999.
Kečkemet, Duško: *Galerija Ivan Rendić*, katalog (ur. Gita Dragičević). Supetar : Narodna knjižnica, 2006.
Lukežić, Irvin: Riječki Rotschild – Josip vit. Gorup. *Fluminensia slovenica*. Rijeka : Izdavački centar Rijeka, suizdavač: Kulturno-prosvetno društvo *Bazovica*, 2007, str. 171–186.
Lukežić, Irvin: Riječki Rotschild, Josip vitez Gorup pl. Slavinjski, slovenski dobrotvor, veleposjednik i tvorničar, najbogatiji riječki građanin. *Novi list*, priloga *Mediteran*, 16. 9. 2001, str. 6–7.
Matejčić, Radmila: *Kako čitati grad. Rijeka, jučer, danas*. Rijeka : Izdavački centar Rijeka, 1988.
Medaković, Dejan: *Srpski slikari / XVIII–XX veka*. Novi Sad : Matica srpska, 1968.
Osebnosti, veliki slovenski biografski leksikon I. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2008.
Primorski slovenski biografski leksikon (PSBL). Gorica : Goriška Mohorjeva družba, I, 1974–1981.
Slovenski biografski leksikon (SBL), I. Ljubljana, 1925.

- Thime-Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von Antike bis zur Gegenwart*. Leipzig, 1999 (ponatis), zv. 20, zv. 23/24, zv. 33/34.
- Urem, Mladen: *Janko Polić Kamov, Dora Maar i hrvatska avangarda*. Rijeka : Rival 2006.
- Valenčič, Vlado: Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do zač. 20. stoletja. *Kronika* 18, 1970, št. 3, str. 135–146.
- Vurnik, Stanko: Spomini na Ivana Franketa. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 3, 1923, str. 32–43.
- Zabukovec, Janez: *Slavina, prispevek k zgodovini župnij ljubljanske škofije*. Vrhnika: Galerija 2, 2002, str. 297–298. (Izvirna izdaja v Ljubljani, 1910)
- Zalar, Franc: *Podobe ljubljanskih meščanov*. Ljubljana: Mestni muzej Ljubljana, katalog št. 51, 1992.